

SOMLYÓ GYÖRGY: HÁRMASTÜKÖR

„Mert sokat és sokfélét kell megtanulnunk ahhoz, hogy az élet rövid és a történelem hosszú feladatait megoldjuk: de mindenekelőtt mindig magunkról kell tudnunk, hogy kik vagyunk.

S lehet, hogy századok annyi bűvös legendája és tudós vizsgálódása után sem tudjuk még ma sem megmondani a költészetről, hogy micsoda. De sok minden enged arra következtetni, hogy éppen az a dolog, ami rólunk meg tudja mondani, hogy kik vagyunk.” (Élet és Irodalom 1970. 36. sz.)

Somlyó György legfrissebb vallomása ez a költészetről, és ugyanakkor válogatott munkái kommentárjának is tekinthető. Somlyó a költészet hármastükörében akarja megmutatni önmagát, és megmutatja a világot. Válogatott verseinek, tanulmányainak és műfordításainak *Hármastükör* címmel megjelent gyűjteménye több mint harmincéves költői pályája összegzése. A *Tó fölött, ég alatt* c. kötet válogatott verseinek anyagát felfrissítve, az azóta megjelent költeményeket kiegészítve az esszék és műfordítások együttesével, a mostani trilógia lehetőséget ad arra, hogy Somlyó György, a költő, esszéíró és műfordító pályájáról egységes képet kapjunk.

Somlyó beváltotta 1947-ben tett ígéretét („csak dal vagyunk, mely a jövőből csendül”), s ezt a csengést hivatott most összefoglalni a *Hármastükör*. Somlyó munkásságának három területe szorosan összefügg egymással, a három kötet néhány darabja szinte láncszemként kapcsolódik össze. Elég csak a Sarkadi Imre emlékének állított vers (*Halálhír*) és tanulmány (*A megoldhatatlan megoldása*) említése, vagy az Octavio Pazról, Miguel Hernandezről szóló tanulmányok ismerete, melyek illusztrációjaképpen a harmadik kötetben ott szerepelnek az említett költők verseinek fordításai is. Somlyó a „teljes, karc nélküli egék ábrándja” felé tör, hogy végigjárhassa az „emberi sors egészének átéléséhez” adódott legrövidebb és legközvetlenebb utat.

A költő Somlyó Györgyöt gyötrő és számon kérő nagy lírai témák: önmaga és korosztálya helyének, feladatának kijelölése, az emberi kapcsolatok emberhez méltó vállalása foglalkoztatják (*Az asztronautákhoz, Szabálytalan gázel II., Óda Európához*). Így vállalja a „százszor-sebzezt szép emberi gondot” a „mindent-érző felelőség” kínzó lüktetésével, hogy minden szavával, minden leírt sorával igazolni tudja önmagát a világ előtt, s a számára elhivatottságot jelentő feladatot: parányi, de nélkülözhetetlen része lenni az egésznek (*Részlet egy x-edik ars poeticából, Ars poetica helyett*). A mindenség magábfogadása, a világra való rácsodálkozás különösképp jellemző motívuma Somlyó költészetének: „Mindent bámulok én, ami él. / A végtelenül nagy / s végtelenül kicsi egyformán lenyűgöz.” (*Meditáció*);

Hogy lehet akkor a bimbót meg se figyelni, a teljes szépségben kibomlott kelyheknek örülni csak, és a bimbó és a virág közt észre se venni a végig megharcolt harcok mindennapi drága csodáját?

(Bimbó és virág közt)

Somlyó művészete a felfedezés művészete; kis és nagy titkok feltárása, keresése annak, „ami új, teljes lélekkel most először érzett és felfedezett kifejezés”. A kezdődő élet első megnyilvánulásától kezdve az emberiség minden problémája saját gondjai részeként foglalkoztatja:

*...hordok minden eszmét, akaratot, tényt:
hordom rejtelmes törvényű anyagként
az emberi vágy minden rétegét.*

(A csu ku-tieni barlangban)

Ez a gondolat szülte az újjáépítés felett érzett öröm illyési tisztaságú verseit (*Lát-tátok-e?, Ahhoz aki jönni fog, Seregszemle*), ezért mond a ma emberének keserűen egyszerű meséket a szerelemről, a magányról, a közéleti felelősségről (*Mese arról, ki hogyan szeret, Mese a másik szobáról, Mese a többszázról*).

A kritikai éleslátás és érzelmmel telített költői hang tanulmányainak is a jellemzője. A témakörök sokrétűsége, az állásfoglalás megindokolt határozottsága emelik tanulmányait, kritikáit esszéirodalmunk élére. Foglalkozik a filmművészet kérdéseivel, értő szemmel elemzi Fellini alkotásait, vall a kritikáról, emlékezésében értékeli a két példakép-költő, Babits és József Attila költészetét. De írjon akár Sarkadiról, elemezze Illyés új verseit, soha nem feledkezik meg egyik legkedveltebb témájáról, a világirodalomban elfoglalt helyünk és feladatunk meghatározásáról, „lefordíthatatlan sorsunk” ábrázolásának világirodalmi szintre emeléséről. Móriczot egy tanulmányban elemzi Thomas Mann-nal, Sarkadinál Pavese, a tragikus sorsú olasz író életfelfogásával talál párhuzamot, de Octavio Paz mexikói költő és Petőfi összehasonlítása, vagy Miguel Herdandez és József Attila portréja is mind azt bizonyítják, hogy Somlyó magyar szemmel nézi a világirodalmat, és nemzetközi érvényt keres a hazai irodalomnak is.

Fordítói munkássága is ugyanezt a gondolatot szolgálja. „A végtelen változatú emberi arcok egymásban villanásának, egymást felismerésének s egymásban önmagunkra ismerésének érzem régóta a költészetet, s nemcsak a költészetet, annak fordítását is (*Octavio Paz és a „Napköve”*). Somlyó mindent megtesz, hogy igazán „a végtelen változatú emberi arcokat” mutassa fel műfordításai gyűjteményében; a válogatás magában foglalja a világirodalom jelentős és kevésbé ismert alakjainak egy-egy alkotását az ókori klasszikus irodalom szigorú metrikájú verseitől kezdve az amerikai beatirodalom legújabb termékeig.

Termékeny és korántsem lezárult életpálya összegzése a három kötet. Somlyó különböző hatások kereszttüzében, az apai hagyományokat tagadva-megőrizve indul el (éppen apja halálának évében) költői pályáján, s jut el az igaz meséig, a huszadik századi ember belső rezdülése és modern világunk szimptomáinak puritán egyszerűségű ötvözetéig. (*Szépirodalmi Könyvkiadó 1970.*)

NÉMETH S. KATALIN

JÁNOSY ISTVÁN: KUKORICA ISTENNŐ

Egy ritkán szólaló, kevésbé hangos költészet eddigi vonásait rajzolja az olvasó elé a válogatott verseket közlő Jánosy-kötet, a *Kukorica Istennő*. Ez a költői arc sok emberi fájdalom vonásait hordozza, olykor a lemondását, a szomorú, halk lázadás belső hevületét, de a gondokkal barázdált homlok bármilyen súlyos terhektől is nehezültek látomásai, emberi szenvedéseink értelmét a vállalt áldozatban látva, az áldozat pátoszában, erkölcsi fenségében leli meg megnyugvását. És ennek a tragikus feszültségeket hordozó megnyugvásnak, az emberi őstörténet óta tartó szakadatlan áldozatsorozatnak vállalásából született emberségtudatnak a súlyával lesz a kérdésből — „Minek a lányon a virágpalást?” — válasz:

*Fölepült egy vár — lány falazva benne.
Lőn a honfoglalás — Álmos lelke árán.
Bontódott az atom — Curiené lelke benne.
Megszűnt a testvérharc — Gandhi orv halálán.
Ha mi épül,
belé van temetve
az indián lány,*